

Tractatulus devotus

Vrome verhandeling

Vertaald en ingeleid door: H.N. Roskam

Donauentia de compunctione

Dvis pugna uerte te ad consue stimulum
meditando in via purgatoria dz homo
seipm eicere ad stimulu
Exasperando z ex idoracoe pa
Ad tuendo ituspcoe sui. Diges i ad idoracoe boi
Sic autem recorda dz ee ihu mod ut se arguat in d m
pe oia mala z pa su gta su acta iduci pnt ad ftra
f occit pudor flagitij z qm ad p r f magnitudi
ne. multitudinem turpitudinem multitudinem.
Cu negligentia aut attende q po debz cogitae
homo si fuit negligens. cordis custodiendi tpe
expedendi. finis intendendi her. n. fa sut ab oibz
diligenter obseruanda. ut cor bn custodiat. te
pus. vult. expentat. finis debz in oi ope pre
figatna. **2o** dz ho cogitae si fuit negligens
ore. lcoe. boni operis executione. In his r
debz se vn quisq diligentissime exte. ut possit
frem boni dare in tpe suo q itaq vnu eoz sme
alio non sufficit. **3o** cogitae debz solliciti
si negligens fuit ad penitend. ad resistend.
ad proficiend. Debz n. vn quisq cu firma di
ligen solliciti desle culpam commissam. Depel
le reptacoem dyabolicam. Profice de vna
virtute in alia. ut sic possit vnu qd tram pro

Tractatulus devotus

Tractatulus devotus

Vrome verhandeling

FLORENS RADEWIJNS

Vertaald en ingeleid door H.N. ROSKAM

Hilversum
Verloren
2025

Deze uitgave werd mede mogelijk gemaakt door financiële steun van
de Stichting Het Nuyensfonds,
de Stichting Rudolf H. Schmidtfonds,
de M.A.O.C. Gravin van Bylandt Stichting
en de Stichting Dr. Hendrik Muller's Vaderlandsch Fonds.

Dit boek is tot stand gekomen in samenwerking met het Titus Brandsma Instituut te Nijmegen. Een bijzonder woord van dank komt toe aan Dr. R.H.F. Hofman voor zijn inhoudelijke advies en praktische ondersteuning, en aan Dr. P.J.M.A. van Ool voor zijn niet aflatende steun en hulp bij de realisering van deze publicatie.

Afbeelding op het omslag: een pagina uit het Libellus van Florens Radewijns (Athenaeumbibliotheek Deventer, 11 L1 KL, p. 76recto).

© 2025 H.N. Roskam
Uitgeverij Verloren bv
Torenlaan 25
1211 JA Hilversum
www.verloren.nl

ISBN 9789464552041

Omslagontwerp: Mijke Wondergem, Baarn
Opmaak: Rombus, Hilversum

*This publication has been produced in accordance with the EU Deforestation Regulation (EUDR).
No part of this publication may be reproduced in any form, including use for text and datamining,
without written permission from the publisher.*

Inhoudsopgave

Inleiding

De Moderne Devotie	13
Geert Grote	16
Florens Radewijns en het ontstaan van het broederhuis te Deventer	17
De stichting van het klooster te Windesheim	21
De opbouw van de Deventer broederschap	23
Apostolaatswerk onder Deventer scholieren	25
Broederhuizen buiten Deventer	30
Zusters van het Gemene Leven	31
Devoten onder vuur	33
Radewijns' schriftelijke nalatenschap	37
De <i>Tractatulus devotus</i>	40
De overlevering van de <i>Tractatulus devotus</i>	42
Het afschrift van Mgr. F.J. van Vree	46
De editie van H. Nolte	47
Twee naoorlogse edities	48
Uitgangspunten van de voorliggende editie	49

Tractatulus devotus – Vrome verhandeling

I		53
II	Wie werkelijk vorderingen wil maken moet alles richten op twee punten als op een doel	53
III	De ware weg tot liefde	53
IV	Wat betekent 'je hart zuiveren' en wat betekent 'deugden verwerven'?	55
V	Definitie van ware deugdzaamheid	57
VI	Drie manieren om je te oefenen op de weg van de zuivering: lezen, je bezinnen en bidden	59
VII	Lezen. Zes beschouwingen over lezen	59
VIII	Bidden	63
IX	Dagelijkse bezinningsoefening	65
X	De prikkel van je geweten. Drie manieren om jezelf door overdenking te oefenen	65
XI	De prikkel van je geweten wekken	65
XII	Je totale leefwijze onderzoeken	67

XIII	Manieren om door bezinning de prikkel van je geweten te scherpen	69
XIV	Lees op de drempel van de slaap eerst iets over de dood, het Oordeel enzovoort	69
XV	Manieren om je 's ochtends vroeg voor te bereiden op de morgen	69
XVI	Bezinningsthema's rond de dood	71
XVII	Bezinningsthema's rond de straffen van de Hel	73
XVIII	Nadenken over het Laatste Oordeel	75
XIX	Nadenken over de hemelse vreugden	75
XX	De prikkel van je geweten richten. Hoe krijgt hij de juiste gerichtheid?	77
XXI	Drie goede eigenschappen waardoor de prikkel van je geweten de juiste gerichtheid krijgt. Daadkracht als tegenwicht tegen nalatigheid	77
XXII	De tweede goede eigenschap waardoor de prikkel van je geweten de juiste gerichtheid krijgt. Gestrengheid als tegenwicht tegen begeerte	77
XXIII	Middelen tegen begeerten	79
XXIV	Handenarbeid	79
XXV	Wees trouw aan de jou toevertrouwde taak, als een lichaamsdeel voor die taak bestemd	81
XXVI	Algemeen middel tegen babbelsucht	81
XXVII	Algemeen middel tegen genotsucht	81
XXVIII	Algemeen middel tegen gretigheid en ijdelheid	83
XXIX	De begeerte heeft drie gezichten. Begeerte in de vorm van genotsucht	83
XXX	Vraatzucht	83
	<i>Graden van soberheidszin</i>	83
XXXI	Weeldezucht	85
	<i>Algemeen middel daartegen</i>	85
	<i>Graden van morele reinheid</i>	85
XXXII	De tweede soort begeerte: gretigheid, dat wil zeggen het verlangen naar het kennen van geheimen, het zien van mooie dingen en het bezitten van kostbaarheden	85
XXXIII	Geldzucht oftewel gierigheid	89
XXXIV	De derde soort begeerte: ijdelheid. Daaronder vallen verwaandheid en hoogmoed	91
XXXV	Verwaandheid en middelen daartegen	91
XXXVI	Tweeledige hoogmoed: geestelijke en vleselijke	91
	<i>Geestelijke hoogmoed</i>	91
	<i>Middel ertegen</i>	91
	<i>Vleselijke hoogmoed</i>	93
	<i>Middelen ertegen</i>	93
	<i>Graden van nederigheid</i>	93

XXXVII	De derde goede eigenschap waardoor de prikkel van je geweten de juiste gerichtheid krijgt. Goedhartigheid als tegenwicht tegen kwaadwilligheid	95
XXXVIII	Eenheid en onderlinge liefde	95
XXXIX	Toorn	97
XL	Afgunst	97
XLI	Droefgeestigheid	97
	<i>Middel ertegen</i>	97
XLII	Lamlendigheid	99
XLIII	Toon te midden van anderen je goedhartigheid	99
XLIV	Mildheid in het vermanen van je naaste	101
XLV	Vermaan ieder naar zijn situatie	101
XLVI	Wijze van berispen	101
XLVII	Houd met volharding vast aan de gekozen leefwijze	103
XLVIII	Blijf met volharding op één plaats	105
XLIX	Bespreek je geestelijke oefeningen met iemand met ervaring	105
L	De weg van de verlichting: gedenk Gods weldaden en richt je oefeningen op de 'lichtstraal van jouw inzicht'	107
LI	Overdenking van het lijden van de Heer	109
LII	Maandag, vanaf de vroege ochtend. Gedachtenis aan het lijden van de Heer	109
LIII	Dinsdag. Gedachtenis aan het lijden van de Heer	111
LIV	Woensdag. Het lijden	111
LV	Donderdag. Gedachtenis aan het lijden van de Heer	113
LVI	Vrijdag. Gedachtenis aan het lijden van de Heer	113
LVII	Zaterdag. Het lijden	113
	Noten bij vertaling	116
	Afkortingen	129
	Bibliografie	131

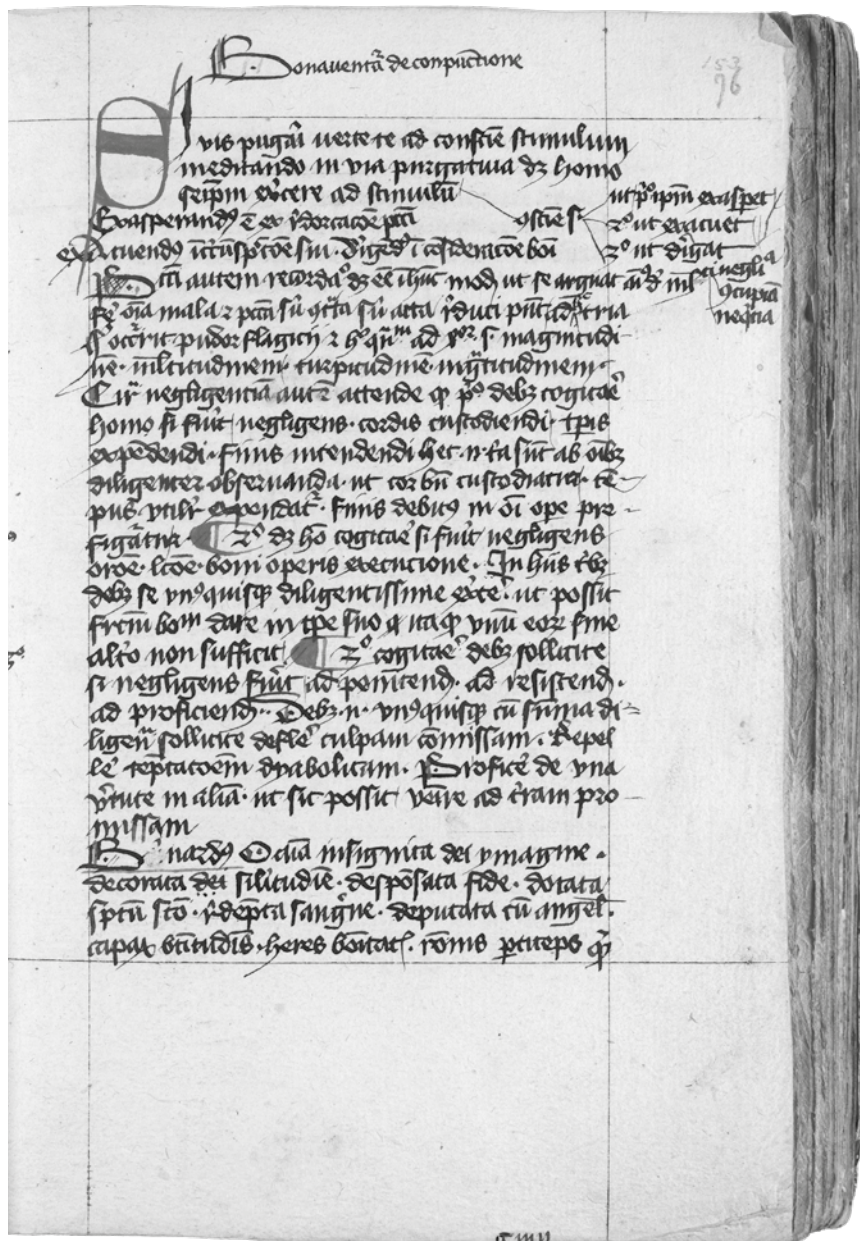
Wy. Wylay hunc richter. Overijst da octenbroec ende. haden da hanc
 tusschen in clare hie dat on ons ghevechte in ene ghescheghede heren
 se heuet opghedinghen en devec ghe mit sine drven en goede wilken
 de hene willek en ende hier na tot heere wachter hancstestinghe. heren
 nen cor in der baghine tusschen de hanc dat gheschete is. hanc
 der hanc hanc ende hanc hanc en achter mit sine toelheeren de amme lude
 noch nimmermeer. Der hanc devecen. Der hanc of albrecht en pal. nuer
 her. Maer maghe. mactinghe en. Overgectinghe. de hanc hanc na des hanc
 gal. ghehele dach hanc hanc hanc en dat hanc na des hanc
 beginne macten en die gecten an hem behalde da de hanc na den dach
 her. Overijst behalde de sine hanc en met inghen die hanc hanc en met de
 na sin. dat reconvenc en teblincen te behoeft der amme lude en in ordinaer
 da de hanc reconvenc want in der dach hanc hanc dacht en dat dach opghed
 der hanc en da dach gheconvenc. mach hanc ordinar. da dach hanc hanc
 godes. en hanc da da dach gheconvenc hanc alle hi begheert. paal die
 hanc en des gheconvenc gheconvenc en ghegater want op dat hanc hanc
 alle hanc hanc sonder devecen devecen en albrecht en hanc v die hanc hanc
 te breche over dat hanc hanc hanc mit sine begheert en hanc sine gheconvenc
 der hanc en des dach hanc en in des hanc hanc hanc hanc hanc hanc hanc
 he opghedinghe en daer af devecen. toelheef der amme lude alle tot
 alse in der sead en daer recht en gheschete is. al angheest en quet
 le in des hanc hanc hanc. ghegheert mit naer ons hanc. Dufene hanc hanc

Afb. 1 Akte van 20 september 1374. Met deze akte draagt Geert Grote zijn ouderlijk
 huis over aan de stad Deventer, ter bewoning door behoeftigen (Collectie Overijssel,
 o69o Stad Deventer, 330-2 Stichtingsakte van het Mr. Geertshuis in de Bagijnenstraat,
 1374 september 20).

der stad van Duouder de
 sepe deen is gecomme hi
 n de alse in die eere gods en o
 ste en vromste sijn eene eijde
 en die ene zijt en ruytten de eene dat ghehoert is hooft en die
 en hore machinistie in altes en dachke blinde sal en dat ene is eene
 yn dinge vromste der ammer hude blinde gal in maniere doe de ordinaci regimene
 hew oter ides dde in hude der sepe en mdes in der eijde der stad in duuer sepe en blinde
 en die wijl eijde dat die sepe hew oter ides leut so gal hi dat regim vromste ammer
 e hew goetlic en redelic dichter mit conserce der sepe en mdes vromste doer so gal die sepe
 hew leuede en dat hew leue en leuede dat ander ammer sepe en eyn deel da der sepe
 en sepe en mdes vromste alse vromste is dat so gal die sepe hew oter ides leut eyn deel
 en is en diev op mach hi sepe vromste hew hew ghehoert ammer dde hi dde en dde
 hew vromste wille die wijl eijde dat hi leut na dde dde hew ghehoert vromste in die eere
 vromste ammer en dat vromste hew dde en abinghe an dat hew come to bekeft der ammer hude
 vromste dat gal na eyn dde dde vromste hew oter ides en der gheue ordinaci en gheue
 oter ides althine is gheue so eyn gal hew die vromste ordinaci niet der vromste moer
 al in der gheue maniere da ordinaci en gheue hew in bekeftinghe en regimene
 hew oter ides al dde vromste dat vromste eene en hew vromste en actee vromste en eke
 vromste hew vromste hew hew en vromste mit bekeftinghe en moer vromste
 vromste hew vromste hew hew In orde dde so hew hew vromste en sepe vromste gheue
 dde vromste eyn vromste vromste vromste ammer eyn apostolus en vromste

hore et y
 de or se
 elude de
 vromste
 dde
 also me
 vromste

Afb. 2 Akte van 31 januari 1391. Met deze akte ruilt Zwedera van Ruinen haar huis in de Pontsteeg tegen een huis in de Engestraat dat in beheer is van Florens Radewijns en de zijnen (Collectie Overijssel, 0690 Stad Deventer, 330-3 Stichtingsakte van het Fraterhuis in de Pontsteeg).

Afb. 3 Pagina uit *Libellus* van Florens Radewijns, ca. 1400. Hierin is een citaat terug te vinden uit een werk van Bonaventura, dat model gestaan heeft voor Radewijns' *Tractatus devotus* (Athenaeumbibliotheek Deventer, 11 L1 KL, p. 76recto).

Inleiding

De Moderne Devotie

De veertiende-eeuwse *Tractatulus devotus* behoort tot de eerste generatie geschriften uit de Moderne Devotie.¹ Deze spirituele hervormingsbeweging, die in de vijftiende en zestiende eeuw wijd verbreid raakte over een groot deel van West-Europa, was een reactie op het speculatieve, scholastieke denken in de theologie en het buitensporige uiterlijke vertoon in de kerkelijke praktijk van de late middeleeuwen. Tegen de dominante kerkelijke cultuur in streefden de Moderne Devoten naar een vorm van persoonlijke, innerlijke spiritualiteit gericht op ‘zelfhervorming.’² De devoten legden zich toe op het leren beheersen van de menselijke begeerten en het zich eigen maken van christelijke deugden. Zij vatten hun streven samen in het begrip ‘navolging van Christus,’ dat wil zeggen de naleving van het voorbeeld dat Jezus Christus Zijn volgelingen in Zijn leven en sterven gesteld had.³

Om hun spirituele doel te bereiken leidden de devoten hun leven in extreme eenvoud en vulden zij hun dagen met lezen, bidden en werken. Hierbij ontwikkelden zij een eigen meditatiemethode.⁴ Kenmerkend voor hun meditatiepraktijk was de grote waarde die zij hechtten aan lezing van religieuze teksten en aan de inspiratie tot bezinning die zij in de lezing van deze teksten vonden.

Als bron voor meditatie lazten de moderne devoten naast passages uit de Bijbel teksten van kerkvaders en latere geestelijke auteurs.⁵ Favoriete passages uit deze teksten verzamelden zij in spirituele bloemlezingen, zogenaamde *rapiaria*.⁶ De

1 De hier gegeven algemene inleiding op de Moderne Devotie en haar inspirator Geert Grote is voor een belangrijk deel ontleend aan Van Ool, *Geroepen tot navolging*, pp. 156-166. Zie ook, e.g., Alberts, *Moderne Devotie*; De Bruin, Persoons, Weiler, *Geert Grote en de Moderne Devotie*; Goudriaan (ed.), *Vernieuwde innigheid*.

2 De term ‘zelfhervorming’ is ontleend aan Jedin, *Geschichte des Konzils von Trient* I, p. 116. Zie ook Épiney-Burgard, ‘Geert Grotes Anliegen,’ pp. 120-121.

3 Zie Van Ool, *Geroepen tot navolging*, p. 157; De Bruin, ‘Spiritualiteit,’ p. 140; Strunk, *Nachfolge Christi*, pp. 162-172.

4 Voor de meditatiepraktijk van de Moderne Devoten zie De Bruin, ‘Spiritualiteit,’ pp. 112-122; Goossens, *Meditatie*, pp. 95-105.

5 Voor een overzicht van in de vroege Moderne Devotie geliefde lectuur, zie, e.g., Van Woerkom, *Libellus* I, pp. 183-199; ‘Libellus,’ pp. 139-158; J. Van Engen, *Sisters and Brothers*, pp. 277-278.

6 Zie, e.g., Van Woerkom, *Libellus* I, pp. 85-90; ‘Libellus,’ pp. 123-125; J. Van Engen, *Sisters and Brothers*, pp. 278-281; Mertens, ‘Lezen met de pen,’ pp. 193-195; Scheepsma, *Deemoed en devotie*, pp. 80-86.

meest geliefde teksten probeerden de devoten zich eigen te maken door ze te memoriseren en te verinnerlijken. Het meditatief herlezen en memoriseren van geestelijke teksten duiden zij aan met de term *ruminatio*, die zoveel betekent als ‘herkauwen.’⁷

Religieuze teksten vormden niet alleen de basis voor individuele bezinning, ze vormden ook het uitgangspunt voor de Bijbelse leergesprekken die de devoten geregeld hielden en die zij ‘collaties,’ in het Latijn *collationes*, noemden.⁸ Wie het Latijn machtig was, kon deelnemen aan collaties in het Latijn, maar voor wie geen of onvoldoende schoolopleiding had, hielden de devoten ook collaties in de volkstaal. Bij dergelijke collaties lazen zij onder andere teksten uit de Bijbel, die zij omwille van de toegankelijkheid in het Nederlands vertaalden.⁹

Behalve werk, gebed, lezing en meditatie vormde ook het zelfonderzoek een belangrijk element in het dagelijks leven van de moderne devoten. Doel van al hun streven was, zoals gezegd, het leren beheersen van de menselijke begeerten en het verwerven van ware deugdzaamheid. Als eerste stap op weg naar deze zelfhervorming gold het onder ogen zien van de eigen tekortkomingen. Het dagelijkse gewetensonderzoek, de zogenaamde *examinatio*, is dan ook een thema dat voorkomt in bijna alle devote geschriften.¹⁰

De bakermat van deze spirituele hervormingsbeweging was de IJsselvallei, meer in het bijzonder de Overijsselse steden Deventer en Zwolle. Daar vormden zich in de laatste decennia van de veertiende eeuw de eerste gemeenschappen van moderne devoten. Hieruit ontwikkelden zich vanaf het einde van de veertiende eeuw enkele invloedrijke spirituele instituties, te weten de Broeders en Zusters van het Gemene Leven,¹¹ de Tertianen en Tertiariissen van het Kapittel van

7 Zie, e.g., Goossens, *Meditatie*, pp. 88-92; Mertens, ‘Lezen met de pen,’ pp. 190-191.

8 Voor het begrip ‘collatie’ zie Van Beek, *Leken*, pp. 61-77; J. Van Engen, *Sisters and Brothers*, pp. 281-288.

9 Zie De Bruin, ‘Spiritualiteit,’ pp. 104-112; ‘Volkstaalbijbel,’ pp. 344-356; J. Van Engen, *Sisters and Brothers*, pp. 269-272.

10 Zie, e.g., Goossens, *Meditatie*, pp. 121-131; J. Van Engen, *Sisters and Brothers*, pp. 294-304. Van sommige devoten is bekend dat zij de resultaten van dit gewetensonderzoek op schrift stelden, bijvoorbeeld van Geert Grote (zie Rudolf Dier van Muiden, *Scriptum*, p. 9), Jacob van Vianen en Johannes Kessel (zie Thomas van Kempen, *Dialogus* IV, 11 en 13 (ed. Pohl, VII, pp. 291 en 312)).

11 De Broeders en Zusters van het Gemene Leven waren in strikte, kerkordelijke zin geen religieuzen. Zij waren ongetrouwde mannen en vrouwen, die een aan God gewijd leven leidden. Daarbij voerden zij een gemeenschappelijk huishouden, volgden zij een gemeenschappelijke, vaste dagorde, betoonden zij gehoorzaamheid aan wie de geestelijke leiding had en deelden zij bezit en inkomsten; vandaar de karakterisering ‘van het Gemene (d.w.z. gemeenschappelijke) Leven.’ Anders dan religieuzen legden zij hiertoe geen geloften af. Voor de Broeders en Zusters van het Gemene Leven, zie, e.g., Alberts, *Moderne Devotie*, pp. 20-49; Van Dijk, ‘Tot vertroosting,’ pp. 141-147; ‘Invloed,’ p. 405; J. Van Engen, *Sisters and Brothers*, pp. 125-154; Persoons, ‘Verspreiding,’ pp. 57-78. Vanaf het begin van de vijftiende eeuw zochten de broeder- en zusterhuizen in het Nederlandse en Duitse taalgebied onderling samenwerking en ondersteuning door het vormen van colloquia. Zo ontstonden rond 1409 het Colloquium van Zwolle, in 1431 het Colloquium van Münster en in 1471 het Oberdeutsche Generalkapitel van Marienthal. Zie Van Dijk, ‘Tot vertroosting,’ p. 147; J. Van Engen, *Sisters and Brothers*, pp. 227-229.

Utrecht¹² en de Reguliere Kanunniken en Kanunnikessen van de Windesheimer Congregatie.¹³

Gedragen door deze instituties werd de Moderne Devotie een beweging van betekenis. Mede dankzij het netwerk van Hanzesteden, waarvan onder andere de IJsselsteden Kampen, Zwolle, Deventer, Zutphen en Doesburg deel uitmaakten, verspreidde het gedachtegoed van de moderne devoten zich in de loop van de vijftiende eeuw over de rest van Nederland en een groot deel van West-Europa.¹⁴ Met name in het Nederlandse en Duitse taalgebied ontstonden talrijke gemeenschappen van devote broeders en zusters en werden door aanhangers van de Moderne Devotie vele kloosters gesticht.¹⁵ Het Kapittel van Utrecht telde in de vijftiende eeuw ongeveer honderdzestig conventen, de Congregatie van Windesheim op haar hoogtepunt een honderdtal kloosters.¹⁶ In de loop van de zestiende eeuw zouden de meeste broeder- en zusterhuizen verdwijnen.¹⁷ Ook

12 Tertianen en tertiariissen waren als derde-ordelingen semireligieuzen. Hun leefgemeenschappen volgden de pauselijk erkende Derde Regel van Franciscus, die oorspronkelijk bedoeld was voor leken die, al dan niet gehuwd, een devoot leven wilden leiden in de wereld. De Derde Regel van Franciscus bood meer structuur dan de leefregels van de Broeders en Zusters van het Gemene Leven, maar ook de nodige ruimte. De devote gemeenschappen die leefden volgens de Derde Orde verenigden zich in 1399 in het Kapittel van Utrecht, dat in de vijftiende eeuw circa 160 conventen (ruim tienmaal zoveel conventen voor vrouwen als voor mannen) omvatte. In de loop van de vijftiende eeuw kreeg deze semireligieuze levensvorm steeds meer een kloosterlijk karakter. In 1499 werden de geloften van tertianen en tertiariissen door de paus erkend als kloostergeloften. Zie, e.g., Van Dijk, 'Tot vertroosting,' pp. 147-152; 'Invloed,' p. 406; H. van Engen, *De derde orde*; J. Van Engen, *Sisters and Brothers*, pp. 121-125.

13 Reguliere kanunniken en kanunnikessen, ook wel augustijner koorheren en -vrouwen genoemd, zijn religieuzen die leven volgens de regel van Augustinus. Het eerste devote klooster van reguliere kanunniken ontstond al in 1387 te Windesheim bij Zwolle. In 1395 vormde dit klooster samen met enkele verwante kloosters het Kapittel van Windesheim, de latere Congregatie van Windesheim. Het eerste klooster voor reguliere kanunnikessen binnen de Moderne Devotie ontstond begin vijftiende eeuw en was gevestigd in Diepenveen. Dit klooster werd in 1412 volwaardig lid van het Kapittel van Windesheim. In de loop van de vijftiende eeuw groeide het Kapittel van Windesheim snel. Op zijn hoogtepunt, in 1511, zou het 84 mannenkloosters en 13 vrouwenkloosters omvatten. Deze scheve getalsverhouding vindt haar verklaring in het feit dat vanaf 1436 vrouwenkloosters toetreding tot het kapittel geweigerd mocht worden, dit om te voorkomen dat de mannenkloosters te zwaar belast zouden worden door de zielzorg voor de vrouwelijke kloosterlingen. Zie Van Dijk, 'Tot vertroosting,' pp. 152-159; 'Oetmoedich fundament,' p. 229; 'Invloed,' pp. 405-406; *Salome Sticken*, pp. 156-163; Alberts, *Moderne Devotie*, pp. 50-64; Persoons, 'Verspreiding,' pp. 79-100; J. Van Engen, *Sisters and Brothers*, pp. 154-157.

14 Voor de verspreiding van instituties in de traditie van de Moderne Devotie zie Jedin, Latourette, Martin (edd.), *Atlas zur Kirchengeschichte*, kaart 68a ('Klöster des Kapitels von Windesheim') en kaart 68b ('Brüder vom Gemeinsamen Leben'); Alberts, *Moderne Devotie*, pp. 90-96; Persoons, 'Verspreiding.'

15 Binnen het Duitse taalgebied verspreidden de instituties van de Moderne Devotie zich vooral naar het Oosten (naar de bisdommen Paderborn, Hildesheim en Halberstadt) en langs de Rijn naar het Zuiden. Zie Persoons, 'Verspreiding,' pp. 79-88.

16 Zie Van Dijk, 'Tot vertroosting,' pp. 151 en 156; 'Invloed,' p. 406; H. van Engen, *De derde orde*, pp. 411-414; J. Van Engen, *Sisters and Brothers*, pp. 121-125; Persoons, 'Verspreiding,' pp. 79-86.

17 Zie Persoons, 'Verspreiding,' pp. 60 en 68-69.

De *Tractatulus devotus* behoort tot de oudste generatie geschriften uit de Moderne Devotie, een spirituele hervormingsbeweging die in de veertiende eeuw ontstond in de IJsselvallei en zich vanuit steden als Deventer en Zwolle verspreidde over heel West-Europa. Florens Radewijns speelde hierin een sleutelrol. Waar Geert Grote geldt als de inspirator van deze beweging, moet Florens Radewijns beschouwd worden als haar organisator. Onder zijn leiding ontstonden de eerste leefgemeenschappen van devote broeders en kreeg het gedachtegoed van eenvoud, innerlijke hervorming en navolging van Christus concrete gestalte.

In de *Tractatulus devotus* zet Radewijns op systematische wijze het fundament uiteen van het devote leven: een sobere, toegewijde levenswijze waarin zelfonderzoek, zuiverheid van hart en geestelijke oefening centraal staan. Deze tekst biedt een unieke inkijk in het denken en doen van de eerste moderne devoten, en is daarom interessante lectuur voor wie zich wil verdiepen in de spiritualiteit van de middeleeuwen.

Deze uitgave maakt het laatmiddeleeuwse werk voor het eerst breed toegankelijk in een heldere, goed leesbare vertaling. De tekst is voorzien van duiding en verwijzingen naar de bronnen die Radewijns gebruikte, wat het boek tot een waardevolle uitgave maakt voor lezers met interesse in spiritualiteit, religieuze geschiedenis en het geestelijk erfgoed van de Lage Landen.

DR. NICOLINE ROSKAM studeerde klassieke talen en theologie aan de Universiteit Leiden. Als geassocieerd onderzoekster van het Titus Brandsma Instituut te Nijmegen bestudeert en vertaalt zij christelijke spirituele teksten uit de hoge en late middeleeuwen. Haar werk richt zich in het bijzonder op de vroege Moderne Devotie en op de spirituele tradities waarin deze beweging haar inspiratie vond.

